Tampereen yliopisto

Auli Hirvonen

AASIN KENGISSÄ

Kriittinen diskurssianalyysi aasia koskevista selonteoista Apuleiuksen romaanissa *Kultainen aasi*

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Kirjallisuustieteen tutkinto-ohjelma

Kandidaatintutkielma

Marraskuu 2022

TIIVISTELMÄ

Auli Hirvonen: Aasin Kengissä: Kriittinen diskurssianalyysi aasia koskevista selonteoista Apuleiuksen romaanissa *Kultainen aasi*
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kirjallisuustieteen tutkinto-ohjelma
Marraskuu 2022

Tutkielma käsittelee kriittisen diskurssianalyysin keinoin Apuleiuksen romaanissa *Kultainen* aasi esiintyviä aasia koskevia selontekoja. Työn tarkoituksena on ensisijaisesti tarkastella, kuinka romaanin kertojaminänä toimiva Lukios konstruoi uutta minuuttaan ja ulkopuolisia ihmissubjekteja muututtuaan ihmisen vallankäytölle alisteiseksi aasiksi. *Kultainen aasi* on Rooman valtakunnan ajalla kirjoitettu teos, jossa Lukios-niminen vapaa mies haluaa oppia noituutta, minkä seurauksena hänet muutetaan erehdyksessä väärän salvan avulla aasiksi. Tutkielman avulla pyritään tekemään näkyväksi diskursseja, joiden kautta moni ihminen hahmottaa useita hyötykäyttöön valjastettuja muunlajisia eläimiä myös nykyaikana. Tutkimuksen motivoivana tekijänä on kriittinen suhtautuminen toimintaan, joka palvelee ihmisen toissijaisia intressejä jättäen muunlajisten eläinten ensisijaiset intressit huomioimatta. Tutkielmassa käsitellään myös ontologisen konstruktivismin kautta teoksen Isis-jumalattaren ja hänen pappinsa aasia koskevia selontekoja. Myyttiseen merkitykseen leimautuneen jumalattaren selontekoja tarkastelemalla on mahdollista hahmottaa teoksen aasia koskevaa kokonaiskuvaa.

Toisessa luvussa esitellään tutkimuksen diskurssianalyyttista teoriaa, diskurssianalyysin perusteita ja diskurssin kietoutumista valtaan ja muunlajisiin eläimiin. Teorian keskiössä on käsittelyosuudessa käytettävien termien eli hegemonisen diskurssin, subjekti- ja objektiposition, selonteon, uusintamisen ja muuntamisen auki selittäminen. Teoriaosuus sisältää myös pohdintaa nykyajan hyötykäyttöön valjastettuja eläimiä koskevista diskursiivisista malleista.

Kolmannessa luvussa kohdeteosta kontekstoidaan historialliseen tietoon Apuleiuksen aikaisessa Rooman valtakunnassa käytetyistä muunlajisista eläimistä.

Neljännessä luvussa käydään läpi kohdeaineistosta löytyneitä aasia koskevia diskursseja. Ensimmäisessä alaluvussa esitellään teoksen aasia koskeva hegemoninen diskurssi eli hyötydiskurssi, minkä jälkeen siirrytään Lukioksen omiin selontekoihin aasina olemisestaan. Toisessa alaluvussa esitellään Lukioksen kerronnasta hahmotettava eläytyvä diskurssi, jossa Lukios eläytyy häneen kohdistetusta vallankäytöstä johtuvaan kärsimykseen ja arvostelee häntä hyväksikäyttäviä ihmisiä. Kolmannessa alaluvussa käydään läpi Lukioksen kerronnasta löytyvää etääntyvää diskurssia, jossa Lukios etääntyy aasinhahmostaan osoittamalla inhoaan uutta muotoaan kohtaan ja konstruoimalla hierarkkista suhdetta ihmisen ja aasin välille. Luvussa hahmotetaan lisäksi ontologisen konstruktivismin kautta teoksen Isis-jumalattaren ja hänen pappinsa aasia koskevia selontekoja.

Lopuksi-luvussa arvioidaan tutkimusmenetelmän soveltuvuutta kohdeteokseen ja sovelletaan tutkielman löydöksiä nykyaikaan.

Avainsanat: Apuleius, Kultainen aasi, kriittinen diskurssianalyysi, vallan analyysi, eläinten oikeudet, ilmastokriisi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla

Sisällys

1 Johdanto 1

2 Diskurssianalyysi 5

2.1 Diskurssianalyysi 5

2.2 Diskurssi, valta ja muunlajiset eläimet 7

3 Muunlajiset eläimet Apuleiuksen aikaisessa Roomassa 11

4 Aasia koskevat diskurssit 12

4.1 Hyötydiskurssi 12

4.2 Eläytyvä diskurssi 13

4.3 Etääntyvä diskurssi 20

5 Lopuksi 27

Lähteet 29

1 Johdanto

Elämme ajassa, jossa syvenevä ekokriisi massasukupuuttoineen haastaa meidät tarkastelemaan suhdettamme muuhun luontoon aiempaa yhtenäisemmällä tavalla. Ihmiskunnan tyypillisellä tavalla merkityksellistää lajinsa hierarkkisesti muiden lajien yläpuolelle on kauaskantoisia seurauksia, ja kyseisen kissan pöydälle nostaminen on ilmastokriisin uhkaamassa ajassamme ajankohtaisempaa kuin koskaan. Puhtaan antroposentrisestä motivaatiosta kumpuava ilmastoajattelu ei kuitenkaan ole asioiden juurisyihin perehtynyttä, joten tarvitsemme metodeja, joiden kautta kykenemme tarkastelemaan usein hierarkkiseksi rakentuneen luontosuhteemme muodostumisen keinoja. Diskursiivinen väkivalta on usein olemassa ennen fyysistä väkivaltaa, joten kielelliset tavat, joilla tarkastelemme muita eläinlajeja ovatkin eräitä merkittävimmistä haasteistamme.

Tutkielmani käsittelee kriittisen diskurssianalyysin keinoin Apuleiuksen romaanin *Kultainen aasi* (= KA, 1957/n.166–177) homodiegeettisen kertojan selontekoja aasina olemisestaan. *Kultainen aasi* on maailman ensimmäinen kokonaisuudessaan selviytynyt latinankielinen romaani (Hollo 1957, 6). Rooman valtakunnan ajalla kirjoitettu teos kertoo Lukios-nimisestä vapaasta miehestä, joka matkustellessaan kiinnostuu oppimaan taikuutta Pamfile-nimiseltä noidalta. Pamfilen yöllisen huuhkajaksi muuntautumisen myötä Lukios palaa halusta kokea saman metamorfoosin, minkä seurauksena Pamfilen Fotis -palvelijatar, jonka kanssa Lukios on antautunut kohtalokkaasti seksuaalisiin iloihin, muuttaa Lukioksen erehdyksessä väärän salvan avulla aasiksi. Lukios joutuu metamorfoosin tapahduttua rosvojoukon kaappaamaksi, mistä alkaa omistajalta toiselle riepottelun vaihe, jossa aasinhahmoisen Lukioksen elämä jää toistuvasti hiuskarvan varaan. Teos kuvaa oloja, joissa aasin arvo on rajoitettu sen työkykyyn liittyvään käyttöarvoon. Se sisältää arvolatautunutta, omakohtaista kerrontaa eläimen käytöstä työvoimana sekä väkivallan ja parituksen uhrina.

Työn tarkoituksena on tutkia kriittisen diskurssianalyysin keinoin, miten teoksen kertoja konstruoi uutta minuuttaan ja ulkopuolisia subjekteja aasiksi muututtuaan. Olen valinnut kriittisen diskurssianalyysin teoriakehykseksi, sillä teoksessa syvästi hierarkkisessa Rooman

valtakunnassa elävä, sivistynyt ja vapaa mies pääsee maistamaan elämää yhteiskunnan pohjimmaisimmiksi merkityksellistetyn jäsenen eli työeläimenä pidetyn aasin perspektiivistä katsottuna. Kriittiseen diskurssianalyysiin kuuluu valtasuhteita havainnollistavien metodien käyttö, joten *Kultaisen aasin* maaperä on tarkoitukseen hedelmällinen. Teoksesta on laadittu monipuolisesti tutkimuksia, mutta siihen ei ole aiemmin perehdytty kriittisen diskurssianalyysin työkaluilla. Tutkielmani pääasiallinen teorialähde on Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen (2016) *Diskurssianalyysi*-teos.

Kerron tutkielman toisessa luvussa diskurssianalyysin perusteista ja selitän auki tutkielman keskeisiä käsitteitä eli *subjekti- ja objektipositiota, hegemonista diskurssia, uusintamista ja muuntamista*. Tämän jälkeen siirryn kertomaan kriittisestä diskurssianalyysista sekä diskurssin ja vallan yhteenkietoutuneisuudesta. Käsittelen toisessa luvussa myös diskursiivista väkivaltaa, jota hyötykäyttöön asemoituihin muunlajisiin eläimiin tänä päivänä kohdistetaan. Kolmannessa luvussa käyn läpi erilaisia eläinten käyttötapoja Rooman valtakunnan aikana ja kontekstoin tietoa kohdeteokseeni. Neljännessä luvussa siirryn kohdeteoksen tarkasteluun, jonka aloitan teoksen aasia koskevan hegemonisen diskurssin esittelyllä. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan löytämääni kahta diskurssia, jotka ovat hahmotettavissa minäkertojan kerronnasta. Tarkastelen luvun lopussa ontologisen konstruktivismin kautta teoksen aasia koskevia arvotuksia määritteleviä Isis-jumalattaren ja hänen pappinsa selontekoja. Lopuksi-luvussa liitän tutkielmani löydökset laajempaan kohtaamiseettiseen yhteyteen.

Tutkielmaani on motivoinut tahto tuoda näkyväksi *Kultaisessa aasissa* esiintyviä diskursiivisia malleja, joiden kautta monet ihmiset hahmottavat tänäkin päivänä suhdettaan hyötykäyttöön valjastettuihin muunlajisiin eläimiin. Siinä missä Lukios-aasin kaltaiset työeläimet on korvattu taloudellisesti hyvinvoivissa maissa enimmäkseen koneilla, eläintuotanto perustuu yhä tutkielmassani käsittelemälleni hyötydiskurssille, jossa eläin syntyy ihmisen kulutustottumusten tyydyttäjäksi maito- ja munatuotannon sekä varhaisen kuolemansa kautta saadun hyödykkeen kautta. Eläintuotantotalouden olemassaolon oikeutus pohjautuu ajatukselle siitä, että funktionsa mukaan karjaksi merkityksellistetyt olennot syntyvät, kärsivät ja kuolevat ainoastaan ihmisen kulutusmieltymysten tyydyttämistä varten. Tehotuotanto riistää eläimiltä oikeuden perheeseen, tyydyttävään sosiaaliseen elämään, luonnolliseen liikkumatilaan, luonnollisen pituiseen elämään ja lajityypilliseen ympäristöön. Hyötydiskurssin ilmenemistä havainnollistaa maitotuotanto, jossa lehmä joutuu synnyttämään vasikan kerran

vuodessa (Lappalainen, 2012, 186). Synnytyksen jälkeen poikanen erotetaan äidistään, mikä aiheuttaa sekä äidille että poikaselle kärsimystä, jota on havaittu etsimisen, ruokahalun muutosten, maidon panttaamisen ja huudon muodossa (Johnsen et al 2015, 12; Lappalainen 2012, 188). Maailmanlaajuisessa enemmistössä maita on laillista pitää lypsylehmää kaulastaan parteen kytkettynä, mikä estää tämän liikkumisen ja kääntymisen. Tehotuotanto vie myös muilta eläimiltä mahdollisuuden luonnolliseen elintilaan. Esimerkiksi Suomen eläinsuojelulaki sallii 85–110 kiloisen sian elämisen 0,65 neliömetrin tilassa (Ruokavirasto 2014, 15). Hyötydiskurssi näkyy myös kananmunantuotannossa, jossa urostiput tapetaan käyttökelvottomina muutaman päivän ikäisinä untuvikkoina (He et al 2019, 1; Lappalainen 2012, 65). Luettelemani esimerkit ovat vain murto-osa kaikesta brutaaliudesta, jota hyötydiskurssi kohdistaa tänä päivänä muunlajisiin eläimiin. Esimerkit kertovat maailmasta, jossa ihmiselle koituva taloudellinen ja tottumuksellinen hyöty nähdään tärkeämpänä kuin elävän olennon kunnioittaminen ja tämän kärsimykseen ja kipuun eläytyminen. Hyötydiskurssin siivittämä eläintuotanto uhkaa myös ihmislajia, sillä se aiheuttaa laajamittaista ja maailmanlaajuista ympäristön tuhoutumista muun muassa metsäkadon, eläinten ruokkimiseen tarvittavien viljelysmaiden käytön, laidunmaiden aavikoitumisen, eroosion, vesivarantojen hupenemisen ja lannasta aiheutuvien saasteiden osalta (Potthast & Meisch 2012, 37). Ihmiskeskeisyys ei kuitenkaan asetu tutkielmani keskiöön, vaan tarkastelun aiheena on kertojan suhde ihmisen alistamana aasina kokemaansa kipuun ja kärsimykseen.

Tutkielmani *Kultaisen aasin* sitaatit ovat teoksen suomenkielisestä käännöksestä, jota olen verrannut alkuperäiseen latinankieliseen tekstiin. Latinankieliset sitaatit löytyvät tutkielman alaviitteistä.

2 Diskurssianalyysi

2.1 Diskurssianalyysi

Tutkielman menetelmänä on diskurssianalyysi. Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen (2016, 25—26) mukaan diskurssianalyysi on menetelmäjoukko ja teoreettinen viitekehys, jonka avulla on mahdollista tarkastella sosiaalisen todellisuuden rakentumista kielenkäytössä. He ovat tiivistäneet diskurssianalyysille ominaisia piirteitä seuraavalla tavalla:

1. oletus kielenkäytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta
2. oletus useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassaolosta
3. oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta
4. oletus toimijoiden kiinnittymisestä merkityssysteemeihin
5. oletus kielenkäytön seurauksia tuottavasta luonteesta (mt., 26.)

Diskurssianalyysi perustuu näkemykselle kielen ei-heijastavuudesta. Kielen ei-heijastava luonne tarkoittaa sitä, ettei kielen katsota kuvaavan maailmaa sellaisenaan, vaan ihmisen katsotaan merkityksellistävän, rakentavan, uusintavan ja muuntavan todellisuutta kieltä käyttämällä. (Jokinen et al. 2016, 28.) Diskurssianalyysilla on suhde merkkijärjestelmien tutkimukseen eli semiotiikkaan, jonka osa-alueista lingvistinen semiotiikka on diskurssianalyysille tärkein. Lingvistisen semiotiikan perusta on Ferdinand De Saussuren yleisessä kielitieteessä. (mt., 261.)

De Saussure (2014/1916, 153) kritisoi ajatusta siitä, että ajatukset olisivat olemassa ennen sanoja. Hän torjui ajatuksen siitä, että side nimen ja nimetyn asian välillä olisi yksinkertainen (mt., 153). Kielellinen yksikkö ei Saussuren mukaan ole yhteys asian ja nimen välillä, vaan yhteys käsitteen ja akustisen kuvan välillä. Akustinen kuva ei Saussuren mukaan koostu fyysisestä äänestä, vaan psyykkisestä jäljestä, jonka olemassaoloa voi hahmottaa esimerkiksi

ajattelemalla itseään lausumassa mielessään runoa ilman aineellisen äänen tuottamista (mt., 154). Sittemmin Saussuren ”käsite” on korvattu sanalla ”merkitty” ja ”akustinen kuva” on korvattu sanalla ”merkitsijä” (Saussure et al. 2014, 155; Jokinen et al. 2016, 262).

Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 262) mukaan ihminen kasvaa merkitysjärjestelmään, joka voi alkaa vaikuttaa luonnolliselta ja maailmaa heijastavalta. Diskurssianalyysin avulla on kuitenkin mahdollista eritellä selitysvoimaisemmin tällaisia maailmaa rakentavia konstruktioita, jotka vakiinnuttuaan jäävät usein annettuun merkitysjärjestelmään kasvaneelle ihmiselle piiloon (mt., 27—28). Sosiaalinen todellisuus onkin sekä diskurssianalyysin että semiotiikan näkemyksen mukaan tulkinnallinen kokonaisuus (mt., 262).

2.2 Diskurssi, valta ja muunlajiset eläimet

Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 75) mukaan valtaa tarkastelevassa diskurssianalyysissa valta nähdään sosiaalisia käytäntöjä tuottavana ilmiönä. Tällöin tutkimuksen keskiössä ovat totuuden aseman saavuttaneiden merkitysjärjestelmien eli *hegemonisten diskurssien* tunnistaminen sekä niiden syiden pohtiminen (mt., 75). Oleellista on myös tarkastella diskurssin sisäisten *subjektipositioiden* muodostumistumista (mt., 85). Subjektipositioilla tarkoitetaan merkityssysteemin sisäisten toimijoiden paikkoja merkityssysteemin sisällä. Merkityssysteemit voivat kutsua toimijoita erilaisiin positioihin ja siten tuottaa subjekteja. (Mt., 45.) *Kultaisessa aasissa* Lukios-aasiin kohdistetut roolit eivät kuitenkaan perustu vapaaseen valintaan vaan fyysiseen pakotukseen, minkä takia ei ole mahdollista puhua subjektipositiosta, vaan oikeaksi käsitteeksi valikoituu *objektiposition* käsite.

Valta ja käytettävissä olevat resurssit jakautuvat usein epätasa-arvoisesti diskurssin sisäisille toimijoille (mt., 86). Vallan analyysissa kiinnostus kohdistuukin diskurssien välisiin ja niiden sisäisiin valtasuhteisiin. Tämän lisäksi tarkastelun kohteena ovat hegemonisten diskurssien käytöstä johtuvat seuraukset sekä diskurssien kyseenalaistamisen mahdollisuus. Hegemoniset diskurssit tukahduttavat usein niistä poikkeavia ääniä, mikä tekee valtasuhteiden arvioinnin merkitykselliseksi. (Mt., 75—76.)

Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 301) mukaan kriittinen diskurssianalyysi on metodi, joka perustuu alistussuhteiden olemassaolon oletukselle. Tutkijan tehtävänä on tällöin tehdä näkyväksi ja tarkastella kielellisiä käytäntöjä, jotka oikeuttavat ja ylläpitävät alistussuhteita. Kriittiselle diskurssianalyysille paljon antanut Michel Foucault (1981/1970, 53) näki ideologisemmin latautuneen diskurssin sekä asioille tehtävänä väkivaltana että asioille määräytyvänä käytäntönä. Hän (1981, 53) näki, että diskurssin tapahtumat asettuvat säännönmukaisiksi käytännön kautta. Kriittisellä diskurssianalyysilla onkin mahdollista tarkastella aineiston säännönmukaisuuksien kautta havaittavaa hegemonista diskurssia ja sen suhdetta vaiennettuun ääneen (Jokinen et al. 2016, 301).

Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 99) mukaan kielenkäyttö mahdollistaa ihmiselle ideologisesti latautuneiden diskurssien *uusintamisen* tai *muuttamisen,* josta jälkimmäistä voi kutsua myös *transformaatioksi*. Diskurssianalyysiin kuuluukin näitä elementtejä sisältävien kielellisten *selontekojen* tunnistaminen ja niiden funktioiden pohtiminen (mt., 88—89).

Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 28) ottavat esille, että asioiden keskinäisiin merkityseroihin pohjautuvat luokittelut nousevat usein tarkastelun alle selontekojen tutkimisen yhteydessä. Hierarkkisesti muotoutuneet dikotomiat ovat yksi esimerkki siitä, miten ihminen jäsentää todellisuutta kielen avulla. (Mt., 28.) Nostan esimerkiksi Peter Singerin (1991/1975, 7), jonka mukaan kielellä on käyttäjiensä ennakkoluuloja heijastava ominaisuus. Hän tuo esille sanan ”eläin”, jonka ei tieteellisestä luokituksesta huolimatta katsota useinkaan sisältävän ihmistä. Singer (1991, 7) havainnollistaa tämän kielellisen tavan järjettömyyttä huomauttamalla, että edellä mainittuun eläimen kategoriaan mahtuvat kyllä osterit ja simpanssit samalla kun kategoria piirtää kuilun ihmisten ja simpanssien, joiden sukulaisuus on geneettisesti toisiaan lähempänä kuin ostereilla ja simpansseilla, välille. Aiheeseen on alettu havahtua viime vuosina Suomessa, ja Kotimaisten kielten keskus on lisännyt sanatietokantaansa vuonna 2019 termin ”muunlajinen”, joka tarkoittaa muuta eläinlajia kuin ihmistä edustavaa eläintä (Kotimaisten kielten keskus 2019). Muutoksella pyritään palauttamaan ihminen käsitteellisesti takaisin eläinkuntaan, millä voi nähdäkseni olla sisäryhmään liittyviä psykologisia vaikutuksia, sillä käsitteellistäessämme itsemme osaksi eläinkuntaa ero muihin eläimiin hahmottuu pienemmäksi.

Arran Stibben (2001, 146) mukaan suurin osa kielen ja vallan kytkeytyneisyyden tutkimuksesta keskittyy diskurssin rooliin alistamisessa ja hyväksikäytössä. Hän kuitenkin huomauttaa, että

valtaosa tutkimuksesta keskittyy ihmisten välisiin suhteisiin siinä missä ihmisten ja muiden eläinlajien välisten valtasuhteiden diskurssianalyysi on jäänyt laiminlyödyksi osa-alueeksi diskurssianalyysin kentällä. Hänen mukaansa vallasta puhutaan kuin se olisi vain ihmisten välisiä suhteita koskeva asia. Hän näkee, että syy siihen, miksi muita eläimiä ei ole otettu huomioon kielen ja vallan yhteyteen liittyvässä keskustelussa on se, että muut eläimet eivät osallistu kielelliseen keskusteluun heitä koskevasta sosiaalisesta konstruoinnista. Hän huomauttaa, että kriittisellä diskurssianalyysilla on marxilaiset juuret, minkä takia analyysi keskittyy enimmäkseen ideologisesti välittyneeseen sorron hegemoniaan. Sorto ei välity eläimille samalla tavalla ideologisesti omaksutusti, vaan koersiivisesti eli pakottavasti, jolloin ideologisen suostumuksen tehtailua sorron uhreissa ei tarvita. (Mt., 146.) *Kultainen aasi* onkin siinä merkillepantava teos, että siinä ihminen antaa äänen objektiksi asemoidun eläimen kehossa olemiselleen.

Stibbe (2001, 147) nostaa esille Elizabeth Lawrencen esittelemän näkemyksen, jonka mukaan kulttuuriset konstruktiot määrittelevät eläinten kohtalon. Stibbe (mt., 147) lisää, että kulttuuriset konstruktiot ovat intiimisti kytköksissä diskurssin ja kielen kanssa. Hän kuvaa eläintuotannossa käytettyä eläinten kärsimystä piilottavaa kieltä, jossa broileri on saanut nimensä kokkaustyylin mukaan ja jossa elävään nautaan viitataan kuolleen kudoksen kautta (mt., 154—155). Stibbe (mt., 151) kuvaa, kuinka tuotantoon asemoidut eläimet muuttuvat kuollessaan objekteista aineeksi ja lukusanasta massasubstantiiveiksi. Hän näkee, että tällaiset viittaustavat vievät huomion pois eläinten yksilöllisyydestä ja ovat vaikuttamassa järjestelmään, joka mahdollistaa eläinten näkemisen pelkkinä resursseina. (Mt., 151.) Myös elävään Lukiokseen viitataan *Kultaisessa aasissa* käyttötarkoituksen mukaisesti nahkasiivilöinä. Tällaisten diskursiivisten maailmojen ulkopuolella on kuitenkin olemassa ruumiin ja mielen maailmoja (Jokinen et al. 2016, 371—372), joiden kärsimyksestä Lukios tulee aasiksi muututtuaan osalliseksi.

Ontologisen konstruktivismin mukaan tekstiä ei voi palauttaa kokonaisuudessaan ainoastaan kielen tasolle, koska tekstien ja puheen ulkopuolella on olemassa maailmoja, jotka ovat ei-diskursiivisia. Tällaisia maailmoja ovat esimerkiksi mielen ja ruumiin maailmat. Diskurssianalyysiin kuuluukin havainnollistaa diskursiivisesti rakentuneiden maailmojen lisäksi ei-diskursiivisia maailmoja ja tutkia, miten edellä mainitut maailmat vastaavat toisiaan. (Mt., 371—372.)

Diskursseja, jotka ovat kulttuurissa niin luonnollistuneita, että niiden diskursiivinen valta on hämärtynyt, voidaan kutsua *ontologisoituneiksi diskursseiksi* (ks. Jokinen et al. 2016, 374). Ontologisten diskurssien valta tulee nähdäkseni hyvin esille länsimaisten ihmisten hyvin erilaisessa suhtautumisessa sikoihin ja koiriin, joista siat ovat ihmisen mittareilla mitattuna kognitiivisesti koiria etevämpiä. Jaan Johannes Kniessin (2019, 557) esittelemän Jeremy Benthamin ajatuksen siitä, että kyky kärsimykseen on eläimiä koskevien päätösten ainoa pätevä mittapuu, mutta otan sian kognitiiviset kyvyt esille havainnollistaakseni sian ja koiran samankaltaisuutta suhteessa siihen diskursiiviseen kuiluun, jonka kautta yhteiskunta näitä eläimiä hahmottaa. Siinä missä koiran lihaksi kasvattaminen, ahtaaseen tilaan vangitseminen, nuorena tappaminen ja syöminen on sekä lain että yhteiskunnan silmissä tuomittavaa, samanlainen menettely sian kanssa nähdään eettisesti ongelmattomana. Sikaa koskeva diskursiivinen ajattelu nousee esille myös tilanteissa, joissa ihmiset käyttävät muista ihmisistä ja heidän teoistaan halventavia sanoja, kuten: ”sika”, ”sikailu” ja ”sikamainen”. Näissä puheteoissa biologis-fyysinen sika asettuu syntipukiksi todellisuudessa ihmisille kuuluville ominaisuuksille. Stibbe (2001, 150) nostaa artikkelissaan esille samankaltaisia eläimiä koskevia englannin kielen idiomeja ja esittääkin, että mitä alistavampi suhde ihmisellä on tiettyyn eläinlajiin, sitä negatiivisempia stereotypioita yleisten diskurssien idiomeissa lajista esitetään. Nähdäkseni alistamisen oikeutus vaatii ihmiseltä tietynasteista psykologista etääntymistä, mikä saavutetaan rakentamalla keinotekoista inhoa eläintä kohtaan, mitä myös *Kultaisessa aasissa* esiintyy.

Greg Garrard (2013, 154) on esittänyt kirjassaan *Ecocriticism* erilaisia ihmiskulttuurissa esiintyviä eläinten kuvaamisen typologioita. Eräs niistä on mekanomorfismi eli kartesiolaisen koneellistava eläintypologia (mt., 154). Näen, että eläinten hyväksikäytön oikeuttamiseen kuuluu tietynasteisen mekanomorfisen eläintypologian omaksuminen. Toisen eläimen näkeminen kartesiolaisesti ärsykkeisiin mekaanisesti reagoivana, sieluttomana koneena edesauttaa etääntyvää suhtautumista alistettuihin eläimiin, mikä nähdäkseni toimii hyötydiskurssin käyttövarantona. Mekanomorfismille ei ole kuitenkaan ole nykytiedon valossa katetta, sillä mitä enemmän tutkimusta tuotantoeläimiksi asemoitujen eläinten tietoisuudesta, tuntoisuudesta ja kärsimyksestä kertyy, sitä varmemmaksi alkaa käydä, että mekanomorfismi on hyötydiskurssin fantasia, jolla on mahdollista peittää muunlajisten eläinten hyväksikäyttöön liittyvät eettiset ongelmat.

Martin Buber (1993/1923) on esittänyt kirjassaan *Ich und Du* kohtaamiseettisen teorian, jonka mukaan minän ja sinän välinen suhde voi olla kahdenlainen. Hän kutsuu toista suhdetta ”Minä-Se”-suhteeksi, joka perustuu käyttämiselle, esineellistämiselle, rajaamiselle, omistukselle ja määrittelylle. Hän puhuu toisesta, ”Minä-Sinä”-suhteesta avoimelle ja ennakoimattomalle kohtaamiselle rakentuvana suhteena. Stibbe (2000, 11) puhuu osittain samasta ilmiöstä viittaamalla muunlajisista eläimistä käytettävään ”se”-sanaan esineellistävänä kielellisenä tekona. *Kultaisessa aasissa* Lukios joutuukin kohtaamaan ”Minä-Se”-suhteen raskaat seuraukset.

3 Muunlajiset eläimet Apuleiuksen aikaisessa Roomassa

Tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena on aasi, jota asemoidaan kohdeteoksessa kuormajuhdaksi, myllyn pyörittäjäksi, viihdyttäjäksi, jumalattaren kuvan kantajaksi, ruoka-aitaksi ja eroottisten tarpeiden tyydyttäjäksi. Tutkielmassani esiintyvän hyötydiskurssin edellytykset ovat siis sekä maataloudessa että maatalouden ulkopuolelle asettuvissa ihmisten mieltymyksissä. *Kultaisen aasin* kirjoittaja Apuleius eli vuosina n. 125—180 (Castren 2011, 466), mikä oli Rooman valtakunnan aikaa. Juliet Clutton Brockin (2012, 77) mukaan Rooman valtakunnan perustana toimi orjatyövoimalla pyöritetty menestyksekäs maatalous sekä raudan kehittyvä käyttö työkaluissa. Eläinten käyttö ulottui Rooman valtakunnassa maatalouteen (Valenzuela-Lamas et al. 2017), sotaan (Petitjean 2014), lemmikkien pitoon (Faure et al 2015), kuormajuhtien käyttöön (Mitchell 1976), uskonnollisten eläinuhrien käyttöön (Rives 2019) sekä näyttely- ja viihdysnäytöstarkoituksiin (Azaza et al. 2020), joista tunnetuimpia lienevät Colosseumin veriset näytökset.

Juliet Clutton Brock (2012, 80) väittää, että Kreikan ja Rooman kesytettyjä eläimiä koskevissa aikalaiskirjoituksissa havainnollistuvat myötätunnon ja eläinten hyvinvointia painottavien ohjeistusten teemat. Brock (2012, 80) mainitsee aikalaistekstissä ilmenevän kuorman latomisen määrään liittyvän ohjeistuksen, mihin myös Lukios kiinnittää eräässä käsittelemässäni selonteossa huomiota. Brock nostaa kuitenkin hyvinvointiohjeistusten vastapainoksi esille väkivallan, jolla roomalaiset kohtelivat villieläimiä.

Noin 132 vuotta Apuleiuksen kuoleman jälkeen julkaistiin *Codex Theodosianus*, joka on kokoelma lakeja kristittyjen keisarien alaisesta Roomasta. Yhdessä laeista määrätään, että verovaroista on annettava osa eläköityneiden vaunukilpailuhevosten ruokkimiseen (Pharr 2001, 436). Laissa havainnollistuu tilanne, jossa aiemmin hyväksikäytetyn eläimen elämää on ylläpidetty myös hyötydiskurssin ulkopuolella.

Edeltävien löydösten myötä lieneekin turvallista sanoa, että kysymykseen siitä, voiko *Kultaisessa aasissa* ilmenevää julmuutta nähdä kontekstuaalisesti tekstin ilmenemisajan ja -paikan kuvauksena, ei ole suoraa vastausta.

4 Aasia koskevat diskurssit

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan *Kultaisesta aasista* löytämiäni diskursseja. Ensin havainnollistan teoksessa kauttaaltaan esiintyvää aasia koskevaa hegemonista diskurssia eli hyötydiskurssia, minkä jälkeen siirryn Lukioksen omiin, aasina olemistaan koskeviin selontekoihin, joiden kokonaisuudet olen nimennyt eläytyväksi ja etääntyväksi diskurssiksi. Olen hahmottanut Lukioksen eläytyvää ja etääntyvää puhetta aasina olemiseen suhtautumiseen nähden enkä esimerkiksi teoksen hegemoniseen diskurssiin nähden.

4.1 Hyötydiskurssi

Kultaisen aasin aasia koskevaa hegemonista diskurssia voi kuvata hyötydiskurssiksi, jossa biologis-fyysinen aasi on asemoitu ihmisen palvelijaksi, jonka tulee toteuttaa ihmisen tahdon mukaisia työtehtäviä. Työeläinten ryhmä esiintyy teoksesta hahmotettavan hegemonisen diskurssin silmissä hyödyn välineenä, ja aasia ympäröivien ihmisten aasia koskevat selonteot ovat yleisesti pelkistävän välineellistäviä. Havainnollistan välineellistämistä seuraavalla sitaatilla, joka kertoo tilanteesta, jossa Lukios-aasi on viety torille myytäväksi:

> [--] meidät vietiin torille. Huutokaupanpitäjä ilmoitti kuuluvalla äänellä eri juhtain hintoja, ja hevoset sekä aasit myytiin tuota pikaa varakkaille ostajille. Minä vain jäin jäljelle, ja useimmat ostavat menivät välinpitämättöminä ohitseni. Kun muutamat heistä tulivat minua tutkimaan, katsoivat hampaitani nähdäkseen, kuinka vanha olin ja joku heistä yhä uudestaan tunnusteli likaisilla sormillaan ikeniäni, en jaksanut sitä enää sietää vaan puraisin häntä käteen niin että tuntui. Siitä syystä ei kukaan uskaltanut tarjota minusta mitään; luultiin että olin kovin yrmeä ja vihainen elukka. Vasaramies oli jo huutanut kurkkunsa käheäksi ja alkoi irvailla minua havaitessaan, ettei kukaan halunnut minua ostaa. ”Turha onkin tarjota tätä kurjaa aasia kaupaksi”, hän sanoi. ”Se on vanha ja vaivainen, kaviot ovat kuluneet, niin ettei niistä ole enää tietoakaan, ruma on tämä otus, laiska kaikkeen muuhun paitsi pahantekoon, eikä siitä voi

> tehdä enää muuta kuin nahkasiivilöitä. Emmekö lahjoita sitä jollekulle, joka ei sääli heiniensä hukkaanmenoa?”[1] (KA, 167.)

Kohtauksessa Lukios-aasi ei salli itseensä kohdistuvaa kohtelua, joten hän puraisee häntä tunnustellutta ihmistä. Tämä itsensä puolustajan subjektiposition valinta herättää vasaramiehen puheenvuorossa havaittavaksi yhteisöllisen vaatimuksen aasin objektipositiosta säyseänä hyötyeläimenä. Lukios ei ihmistä purressaan täytä lauhkean palvelijan kriteerejä, joten sitaatin lopussa puhuva mies tuo esille seuraavan aasin hyötytarkoituksen, joka on Lukioksen tappaminen hänen kuolleesta ihostaan saadun esineen vuoksi. Tässä puheteossa aasi merkityksellistetään käyttötapansa mukaisesti joko työvoimaksi tai nahkasiivilöiksi, mikä havainnollistaa Foucault‘n (1981, 53) määritelmää ideologisesta diskurssista asioille tehtävänä väkivaltana ja asioille määräytyvänä käytäntönä. Lisäksi mies ilmaisee, että toimettoman aasin ostaminen olisi heinien hukkaanmenoa, millä hän uusintaa samaa näkemystä aasista pelkkänä hyödykkeenä.

Hyötydiskurssi esiintyy ihmisten teoissa ja sanoissa säännönmukaisesti läpi teoksen, ja sen voikin katsoa määrittelevän teoksen aasia koskevaa yhteisöllistä katsetta. Hyötydiskurssin sisällä elää teoksesta hahmotettava välineellistävä diskurssi, jonka läpi katsottuna aasia ei nähdä itseisarvoisena olentona, jonka arvo olisi riippumaton siitä, tuottaako aasi ihmiselle hyötyä vai ei.

---

[1] ”[--] ad mercatum producimur magnaque voce praeconis pretia singulis nuntiantis equi atque alii asini opulentis emptoribus praestinantur; at me relictum solum ac subsicivum cum fastidio plerique praeteribant. Iamque taedio contrectationis eorum, qui de dentibus meis aetatem computabant, manum cuiusdam faetore sordentem, qui gingivas identidem meas putidis scalpebat digitis, mordicus adreptam plenissime conterrui. Quae res circumstantium ab emptione mea utpote ferocissimi deterruit animos. Tunc praeco dirruptis faucibus et rauca voce saucius in meas fortunas ridiculos construebat iocos: "Quem ad finem cantherium istum venui frustra subiciemus et vetulum et extritis ungulis debilem et dolore deformem et in hebeti pigritia ferocem nec quicquam amplius quam ruderarium cribrum? Atque adeo vel donemus eum cuipiam, si qui tamen faenum suum perdere non gravatur.” (*Metamorphoses* [=MM], Liber VIII. xxiii.)

4.2. Eläytyvä diskurssi

Lukioksen selonteoista on luettavissa aasin kokemukseen eläytyvää diskurssia. Olen hahmottanut diskurssissa Lukioksen eläytyväisyyttä suhteessaan aasin kehollisuuteen ja selviytymiseen. Eläytyvän diskurssin puheessa Lukios kuvaa aasin hahmossaan kokemaansa ruumiillista kipua ja tunteita sekä tekee arvostelmia häntä kaltoinkohtelevista ihmisistä. Eläytyvästä diskurssista on hahmotettavissa, että Lukios kokee uudessa kehossaan koersiivisesta eli pakottavasta vallankäytöstä johtuvaa kärsimystä ja tekee arvostelmia häntä alistavista ihmisistä. Kuvaus on ruumiilliseen kipuun ja tunteisiin eläytyvää sekä aasia säälimättömiä ihmisiä arvostelevaa. Lukios osoittaa eläytyvän diskurssin selonteoissaan joutuneensa hyötydiskurssista poikkeaviin ruumiin ja mielen maailmoihin, (ks. Jokinen et al. 2016, 371—372) joista käsin hän välittää hyötydiskurssia koskevia arvostelmiaan. Diskurssianalyysin silmin arvostelmat ovat merkittäviä, sillä niissä Lukios vastustaa häneen kohdistuvaa vallankäyttöä. Olen sisällyttänyt eläytyvään diskurssiin myös selviytymisen haluun ja meneillään olevaa tilannetta pahemmalta kohtalolta välttymiseen pohjautuvan toiminnan ja ajattelun, jota voi kuvailla *suhteuttamiseksi*. Olen laskenut eläytyvään diskurssiin kuuluvaksi myös kohtauksen, jossa Lukios siirtyy selkeästi pois inhimilliseltä alueelta toimien biologis-fyysiselle aasille ominaisella tavalla. Aloitan Lukioksen ihmisiä arvostelevien selontekojen tarkastelulla, joka alkaa rosvojen hallussapidon aikaisen tapahtuman kuvauksella:

> [--] muut palasivat hakemaan lisää ryöstösaalista, jonka sanoivat piilottaneensa johonkin luolaan. He ahmaisivat äkkiä ateriansa, ottivat tallista minut ja hevoseni tavaroita kuljettamaan ja pieksivät meitä armottomasti. Kun sitten olimme mäkiä ylös ja alas kuljettuamme jo aivan uupuneet, tulimme isolle luolalle. He latoivat selkäämme valtavat kuormat, eivät sallineet meidän levätä hetkeäkään vaan lähtivät heti paluumatkalle pitäen kovaa kiirettä ja piesten minua niin ankarasti, että kaaduin tien vieressä olevalle kivelle. Sitten he jälleen löivät minua säälimättömästi nostaessaan minua jaloilleni, niin että oikea reiteni haavoittui ja vasen kavioni vioittui. Eräs heistä sanoi: ”Kuinka kauan me ruokimme tuota vaivaista aasia, joka nyt on vielä rampa? Eihän meillä ole siitä mitään hyötyä.”[2] (KA, 124.)

---

[2] ”Prandioque raptim tuburcinato me et equum vectores rerum illarum futuros fustibus exinde tundentes producunt in viam multisque clivis et anfractibus fatigatos prope ipsam vesperam perducunt ad quampiam speluncam, unde multis onustos rebus rursum ne breviculo quidem tempore refectos ociter reducunt. Tantaque

Sitaatissa Lukios tekee arvostelman häntä hallussaan pitävien rosvojen säälimättömyydestä. Arvostelma toteutuu sekä toiminnan eli pieksemisen arvostelulla, että toiminnasta puuttuvan elementin eli levon sallimisen määrittelyllä. Hyötydiskurssi rakentuu havaittavaksi rosvojen puheessa, josta käy ilmi, että he ruokkivat aasia vain tästä koituvan hyödyn takia. Hyötydiskurssin vaatimukset asettuvat Lukioksen puheessa vastakkain hänen ruumiillisten voimavarojensa kanssa. Ehdottaessaan toisenlaista, sääliin ja levon sallimiseen perustuvaa toimintaa Lukios ehdottaa implisiittisesti tapahtumalle vaihtoehtoisia kulkuja. Samanlainen puutteen kautta ilmaistu arvostelma tapahtuu seuraavassa myllyllä tapahtuvaa kohtausta koskevassa selonteossa:

> Vouti vei minut kauas kaupungin ulkopuolelle, eikä minulla ollut siellä tietoakaan vapaudesta enempää kuin mistään muustakaan minulle luvatusta hyvästä. Miehen saita ja ilkeä vaimo valjasti minut pyörittämään myllyä, pieksi minua ryhmysauvalla ja käytti minua sekä omaksi hyväkseen että myös ansaitakseen rahaa jauhattamalla naapurien viljaa. Hän ei edes antanut minulle luvattuja ohria, vaan pakotti minut pyörittämään myllyä pitkin päivää ja myi sitten minun osuuteni vieraille.[3] (KA, 140.)

Sitaatissa Lukios arvostelee sekä häneen kohdistuvaa hyväksikäyttöä että opportunistisuutta ja epärehellisyyttä lupausten pitämisen suhteen. Hyötydiskurssin taloudellinen ulottuvuus tulee näkyväksi naisen toiminnassa, jossa hän käyttää Lukiosta rahan ansaitsemiseen ja evää Lukiokselta luvatut ohrat. Koersiivinen vallankäyttö näkyy Lukioksen työhön valjastamisessa ryhmysauvan avulla. Lukios kertoo sitaatissa toiminnasta puuttuneista elementeistä, joita olisivat olleet lupausten pitäminen, vapaana olemisen salliminen ja reiluus ohrien osuuden

---

trepidatione festinabat ut me plagis multis obtundentes propellentesque super lapidem propter viam positum deicerent, unde crebris aeque ingestis ictibus crure dextero et ungula sinistra me debilitatum aegre ad exurgendum compellunt. [26] Et unus: "Quo usque" inquit "ruptum istum asellum, nunc etiam claudum, frustra pascemus?" (MM, Liber VI.xxv.)

[3] ”Nam protinus uxor eius, avara equidem nequissimae illa mulier, molae machinariae subiugum me dedit frondosoque baculo subinde castigans panem sibi suisque de meo parabat corio. Nec tantum sui cibi gratia me fatigare contenta, vicinorum etiam frumenta mercennariis discursibus meis conterebat, nec mihi misero statuta saltem cibaria pro tantis praestabantur laboribus. Namque hordeum meum frictum et sub eadem mola meis quassatum ambagibus colonis proximis venditabat, mihi vero per diem laboriosae machinae adtendo sub ipsa vespera furfures apponebat incretos ac sordidos multosque lapide salebrosos.” (MM, Liber VII.xv.)

jaon suhteen. Taloudellisen opportunismin mukaisen toiminnan arvostelu näkyy myös kuvauksessa, jossa Lukios kertoo häntä parittamaan alkaneesta miehestä:

> Luonani kävi muiden muassa eräs jalosukuinen varakas rouva. Suoritettuaan pääsymaksun hänkin katseli ilokseen monia temppujani ja ihastui minuun vähitellen siinä määrin, että alkoi kiihkeästi minua himoita, tahtoi tyydyttää mieletöntä pyydettänsä niin kuin Pasifae aikoinaan, mutta aasin kanssa. Hän tarjosi hoitajalleni suuren korvauksen siitä, että mies sallisi hänen viettää yön minun seurassani. Valmentajani suostui siihen empimättä pitäen tärkeänä vain ansioitansa.[4] (KA, 221.)

Kohtauksen kuvauksessa Lukios arvostelee häntä välineellistävää diskurssia korostaen hoitajan toiminnan ainoaa ajavaa voimaa eli rahamotiivia. Lukios vihjaa sitaatin viimeisessä virkkeessä implisiittisesti, että hoitajan olisi tullut ajatella muutakin kuin vain ansioitansa, raottaen hyötydiskurssin ulkopuolisen toiminnan mahdollisuutta. Lukioksen ihmisiin kohdistuva arvostelu rakentuu myös seuraavassa sitaatissa, jossa hän on joutunut sadistisen pojan alaiseen objektipositioon:

> [--] ja poika pieksi minua usein ja säälimättä isolla kalikalla, niin että tuska tuntui luissani ja ytimissäni. Hän löi minua yhä uudestaan oikeaan lonkkaan ja aina samaan paikkaan, niin että ihoni murtui ja alkoi märkiä. Siihen tuli ammottava haava, ja vaikka siitä vuoti verta, poika ei lakannut lyömästä. Sitä paitsi hän latoi selkääni niin paljon halkoja, että kuorma olisi sopinut paremmin norsun kuin aasin kannettavaksi. Kun taakkani sitten kallistui toiselle sivulle, hän korjasi asian latomalla sille puolelle kiviä, sen sijaan, että olisi kuormaa tasoittanut. Tähänkään kurjuuteeni hän ei tyytynyt. Kun tulimme joelle, jonka poikki oli kahlattava, hän säästi jalkineitaan kastumasta ja hyppäsi, ikään kuin hänen painonsa ei olisi merkinnyt mitään jo kantamani taakan lisänä. Jos sitten kaaduin liukkaalla rantatörmällä, hän ei suinkaan minua auttanut niin kuin hänen olisi pitänyt tehdä, ei vetänyt minua pätsistä tai hännästä eikä purkanut kuormaani, kunnes olisin päässyt jaloilleni, ei tehnyt mitään minua auttaakseen, vaan pieksi minua silmistä ja korvista alkaen pitkin kupeita, kunnes minun oli pakko yrittää nousta omin voimin. Hän keksi minua varten vielä muitakin kidutuskeinoja: keräsi

---

[4] ”Fuit in illo conventiculo matrona quaedam pollens et opulens. Quae more ceterorum visum meum mercata ac dehinc multiformibus ludicris delectata per admirationem adsiduam paulatim in admirabilem mei cupidinem incidit; nec ullam vaesanae libidini medelam capiens ad instar asinariae Pasiphaae complexus meos ardenter exspectabat, grandi denique praemio cum altore depecta est noctis unius concubitum; at ille nequaquam <anxius, ecquid> posset de me suave provenire, lucro suo tantum contentus, adnuit.” (MM, Liber X.xix.)

> kimpun teräviä orjantappuranoksia, joiden piikit pistelivät kuin neulat, ja sitoi sen häntääni niin että okaat kävellessäni haavoittivat minua sietämättömästi.[5] (KA, 142.)

Sitaatissa Lukios kuvaa affektiivisella intensiteetillä sietämätöntä kipuaan, jota poika hänelle pieksemisellään aiheutti. Hän puhuu arvostelevaan sävyyn kuorman liiallisesta suuruudesta aasin kokoon nähden sekä osoittaa jälleen toiminnan puutteellisuutta siinä, että kuormaa olisi pitänyt tasoittaa lisäkivien latomisen sijaan. Joen poikki menemistä kuvatessaan Lukios arvostelee hänen selkäänsä hypänneen pojan kyvyttömyyttä asettua hänen saappaisiinsa kuorman liiallisen suuruuden suhteen. Tämän jälkeen Lukios kiinnittää jälleen huomiota pojan toiminnan puutteellisuuteen; pojan olisi pitänyt auttaa häntä jaloilleen ja purkaa hänen kuormaansa. Sitaatin lopussa Lukios kuvaa affektiivisesti pojan kidutuksen hänelle aiheuttamaa sietämätöntä ruumiillista kipua. Sitaatista on luettavissa, että Lukiosta pahoinpitelevä poika ei ainoastaan toteuta hyötydiskurssia, vaan käyttää valtaansa myös sadistisiin tarkoituksiin.

Myös muiden Lukiosta käyttävien ihmisten käyttäytymisestä on erotettavissa sadistisia piirteitä. Nostan tarkastelun alle kohtauksen, jossa Lukios on myyty riettaita menoja harjoittavan jumalatarkultin pappien alaisuuteen, minkä seurauksena hän on saanut sekä ruoka-aitan että jumalattaren kuvan kantajan objektiposition. Lukios on aiheuttanut pappien

---

[5] ”Nec me montis excelsi tantum arduum fatigabat iugum, nec saxeas tantum sudes incursando contribam ungulas, verum fustium quoque crebris ictibus prolixe dedolabar, ut usque plagarum mihi medullaris insideret dolor; coxaeque dexterae semper ictus incutiens et unum feriendo locum dissipato corio et ulceris latissimi facto foramine, immo fovea vel etiam fenestra nullus tamen desinebat identidem vulnus sanguine delibutum obtundere. Lignorum vero tanto me premebat pondere, ut fascium molem elephanto, non asino paratam putares. Ille vero etiam quotiens in alterum latus praeponderans declinarat sarcina, cum deberet potius gravantis ruinae fustes demere et levata paulisper pressura sanare me vel certe in alterum translatis peraequare, contra lapidibus additis insuper sic iniquitati ponderis medebatur. Nec tamen post tantas meas clades inmodico sarcinae pondere contentus, cum fluvium transcenderemus, qui forte praeter viam defluebat, peronibus suis ab aquae madore consulens ipse quoque insuper lumbos meos insiliens residebat, exiguum scilicet et illud tantae molis superpondium. Ac si quo casu limo caenoso ripae supercilia lubricante oneris inpatientia prolapsus deruissem, cum deberet egregius agaso manum porrigere, capistro suspendere, cauda sublevare, certe partem tanti oneris, quoad resurgerem saltem, detrahere, nullum quidem defesso mihi ferebat auxilium, sed occipiens a capite, immo vero et ipsis auribus totum me complicabat [cidit] fusti grandissimo, donec fomenti vice ipsae me plagae suscitarent. Idem mihi talem etiam excogitavit perniciem. Spinas acerrumas et punctu venerato viriosas in fascem tortili nodo constrictas caudae meae pensilem deligavit cruciatum, ut incessu meo commotae incitataeque funestis aculeis infeste me convulnerarent.” (MM, Liber VII.xvii—xviii.)

pidoissa seksuaalista ahdistelua arvostelevaksi tarkoitetulla kovalla huudollaan tilanteen, jossa tieto pappien toiminnasta on levinnyt ihmisten keskuudessa suusta suuhun.

> Ennen aamunkoittoa olimme päässeet jo verrattain kauas, ja kun aurinko sitten oli noussut, tulimme syrjäiseen autioon paikkaan, jossa papit kauan keskusteltuaan päättivät tappaa minut. Jumalatar nostettiin selästäni ja pantiin maahan, minut riisuttiin valjaista, sidottiin tammeen ja minua hutkittiin solmuruoskilla niin että olin kuolemaisillani siihen paikkaan. Joku heistä aikoi katkaista kirveellä kinnerjänteeni kostoksi siitä, että olin huudollani niin rumasti pilannut heidän hyvän maineensa. Mutta toiset pitivät parempana säästää henkeni, eivät siitä syystä, että olisivat minua säälineet, vaan siksi, että ajattelivat miten nyt kävisi maassa makaavan jumalattaren kuvan.[6] (KA, 172.)

Sitaatin viimeisessä virkkeessä Lukios tekee jälleen arvostelman, jossa hän nostaa esille ihmisen toiminnasta puuttuvan säälin elementin. Sitaatin lopussa Lukios ilmaisee implisiittisesti tuomitsevansa pappien toteuttaman välineellistämisdiskurssin mukaisen toiminnan vertaamalla aasin hengen säilyttämistä koskevaa säälimotiivia pappien välineellistämismotiiviin. Säälimotiivi rakentuu selonteossa toteutumattomaksi mahdollisuudeksi, sillä papit pitävät jumalattaren kuvaa tärkeämpänä kuin elävää olentoa. Hyötydiskurssi korostuu sitaatissa, jossa Lukioksen henki säästetään vain häneen kohdistetun käyttötarkoituksen takia.

Arvostelmien havainnollistamisen jälkeen siirryn kuvaamaan kohtausta, joissa Lukioksen voi katsoa nauttivan aasina olostaan ja eläytyvän biologisen aasin lajityypilliseen käytökseen. Kohtausta voi kuvailla teoksen silmiinpistävimmäksi kuvaukseksi ei-inhimilliselle alueelle siirtymisestä, koska siinä Lukios toimii biologis-fyysisen aasin tarpeiden mukaisesti ja kertoo asiasta vailla inhimillistä etääntymistä: ”Eräänä päivänä vouti viimein muisti mitä hänen oli

---

[6] ”Hac infamia consternati, quae per ora populi facile dilapsa merito invisos ac detestabiles eos cunctis effecerat, noctem ferme circa mediam collectis omnibus furtim castello facessunt bonaque itineris parte ante iubaris exortum transacta iam die claro solitudines avias nancti, nulla secum prius conlocuti, accingunt se meo funeri deaque vehiculo meo sublata et humi reposita cunctis stramentis me renudatum ac de quadam quercu destinatum flagro illo pecuinis ossibus catenato verberantes paene ad extremam confecerant mortem; fuit unus, qui poplites meos enervare secure sua comminaretur, quod de pudore illo candido scilicet suo tam deformiter triumphassem: sed ceteri non meae salutis, sed simulacri iacentis contemplatione in vita me retinendum censuere.” (MM, Liber VIII.xxx.)

käsketty tehdä ja antoi minun olla vähän aikaa vapaana. Hyppelin iloisesi, menin sievästi tammojen luo ja katselin, mikä niistä olisi sopivin minun kumppanikseni.”[7] (KA, 141.)

Lukios kertoo lähestyneensä tammoja ja katsoneensa heitä paritteluvalinnan motiivista käsin. Olettaen, että Lukioksella ei ihmishahmoisena ole zoofilisiä taipumuksia, kohtauksen voi katsoa ilmentävän ei-inhimillistä toimijuutta, jossa Lukios kokee aasin kehossa aasin kehon luontaisia haluja. Lukioksen mennessä tammojen luo ja valitessa sopivaa kumppania hänen mielensä ja kehonsa toimivat yhteistyössä. Kertojan voi olettaa merkityksellistävän itsensä sekä kohtauksessa että inhimillistä etääntyneisyyttä vailla olevassa selonteossaan aasiksi. Lukios on kohtauksessa hyötydiskurssin kannalta hyödytön, minkä suomasta vapaudesta hän kertoo kokeneensa iloa.

Lukios kertoo kokeneensa iloa myös seuraavassa sitaatissa, jossa hän kertoo suhteuttaneensa ajattelussaan nykyistä tilannettaan aiempaan tilanteeseen:

> Meillä oli kantamuksinamme pikkulapsia, naisia, kanoja, hanhia, kilejä, koiranpentuja ja muuta, mikä olisi viivyttänyt kulkua, ja siitä syystä sälytettiin nelijalkaisten selkään. Vaikka taakkani oli valtava, se ei tuntunut rasittavalta, koska olin iloinen päästessäni pois tuon mieskuntoisuuttani uhanneen kuoharin lähettyviltä.[8] (KA, 160.)

Lukios kertoo selonteossaan olevansa iloinen uusien omistajien hänelle antamasta kuormajuhdan positiostaan, sillä hän vertaa asemaansa tilannetta edeltävään kuohituksi tulemisen uhkaan. Hän kertoo joutuneensa tekemään suhteuttamista myös seuraavassa kohtauksessa, jossa hän todistaa toisen aasin väkivaltaista tappoa aasin käyttäydyttyä laiskasti:

> Sen kantamus pantiin minun selkääni, sen polvijänteet katkaistiin miekalla, laahattiin se syrjään tieltä ja viskattiin vielä hengittelevänä jyrkänteeltä viereiseen laaksoon.

---

[7] ”At ego tandem liber asinus laetus et tripudians graduque molli gestiens equas opportunissimas iam mihi concubinas futuras deligebam.” (MM, Liber VII.xvi.)

[8] ”Gerebamus infantulos et mulieres, gerebamus pullos, passeres, aedos, catellos, et quidquid infirmo gradu fugam morabatur, nostris quoque pedibus ambulabat. Nec me pondus sarcinae, quanquam enormis, urguebat, quippe gaudiali fuga detestabilem illum exsectorem virilitatis meae relinquentem.” (MM, Liber VIII.xv.)

> Ajattelin onnettoman kumppanini kohtaloa, päätin olla enää keksimättä mitään viekkaita keinoja ja osoittaa herroilleni olevani kunnollinen aasi. [9] (KA, 66.)

Lukios viittaa sitaatissa aiempaan haluunsa paeta häneen kohdistetuista palvelijan velvollisuuksista tekeytymällä työkyvyttömäksi. Hän kertoo tulleensa kuitenkin toisiin aatoksiin toisen aasin kieltäydyttyä Lukioksen aikomalla tavalla samoista tehtävistä ja jouduttua sen seurauksena väkivaltaisen tapon uhriksi. Lukios kertoo asemoineensa selviytymishalunsa takia itsensä takaisin palvelijapositioon.

Lukios osoittaa edeltävässä sitaatissa haluaan säilyttää elämänsä. Tätä ja muita teoksen selviytymisenhalua ilmentäviä tekoja ei voida kuitenkaan nähdä vastakkaisiksi seuraavassa luvussa käsiteltävän etääntyvän diskurssin kuolemanhalun ja ihmiseksi muuttumisen halun kanssa, sillä Lukios haluaa säilyttää elämänsä vain muuttuakseen takaisin ihmiseksi.

Lukioksen eläytyvään diskurssiin kuuluvalla tuomitsevalla arvostelupuheella voi katsoa olevan funktiona kiinnittää huomiota hänen kaltoinkohteluunsa aasina ollessaan. Arvostelupuheessa Lukios kiinnittää huomiota ihmisten sadistiseen käytökseen sekä rahalliseen opportunismiin hänen kustannuksellaan. Lisäksi hän ottaa esille ihmisten toiminnan puutteellisuuden kertomalla, kuinka heidän olisi pitänyt menetellä. Lukios asettuu monessa selonteossaan häneen lyödyn käytännöllisen merkityksen kanssa vastakkain ehdottaessaan vähemmän käytännöllistä, myötätuntoon ja aasia huomioivaan ajatteluun perustuvaa vaihtoehtoa. Ehdottaessaan toisenlaista käytöstä Lukios ehdottaa tapahtumille vaihtoehtoisia kulkuja.

Eläytyvän diskurssin arvostelupuheen rinnalla esiintyy ruumiillisen kivun affektiivista kuvailemista. Tällaisissa selonteoissa Lukios havainnollistaa, että diskursiivisten maailmojen ulkopuolella on olemassa ruumiin maailma, jota hän asettuu arvostelupuheellaan puolustamaan. Lukios ei tee arvostelmissa eroa itsensä ja muiden aasien välille, joten on mahdollista spekuloida, että hänen arvostelmansa saattaisivat koskea myös muiden aasien kaltoinkohtelijoita.

---

[9] ”[--] ne tam diu mortuo immo vero lapideo asino servientes fugam morarentur, sarcinis eius mihi equoque distributis destricto gladio poplites eius totos amputant, ac paululum a via retractum per altissimum praeceps in vallem proximam etiam nunc spirantem praecipitant. Tunc ego miseri commilitonis fortunam cogitans statui iam dolis abiectis et fraudibus asinum me bonae frugi dominis exhibere.” (MM, Liber IV.v.)

Lukios ilmaisee eläytyvässä diskurssissa aikeensa paeta sekä kielteisen suhtautumisensa hyötydiskurssin hänelle osoittamaan työhön. Hän ilmaisee iloa päästessään hetkeksi hyötydiskurssin objektipositiosta vapaaseen tilaan. Sitaattien pohjalta on mahdollista arvioida, että Lukios ei hyväksy itseään koskevaa välineellistävää diskurssia, mutta joutuu asemoimaan itsensä sen mukaisiin objektipositioihin selviytyäkseen hengissä.

4.3 Etääntyvä diskurssi

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan Lukioksen, Isis-jumalattaren ja Isiksen papin selonteoissa esiintyvää etääntyvää diskurssia. Lukioksen etääntyvän diskurssin selonteoilla tarkoitan kerrontaa, jossa Lukios ilmaisee inhoavansa uutta muotoaan kohtaan ja haluavansa poistua aasina olemisen tilastaan. Tällaisessa kerronnassa Lukios merkityksellistää aasin inhottavaksi eläimeksi ja itsensä ihmiseksi. Etääntyvän diskurssin selonteoissa kuuluu aasia hierarkkisesti ylempänä itseään pitävän ihmisen ääni, joka on läsnä siitä huolimatta, että sama ihminen elää ihmisen alistaman aasin elämää aasin kärsimyksineen. Käsittelen tässä alaluvussa myös Isis-jumalattaren ja hänen pappinsa aasia koskevia selontekoja niiden ontologisiksi rakentuneiden merkitysten takia. Luvun lopussa pohdin teoksen ontologista maailmankuvaa eettisestä näkökulmasta.

Lukioksen puheesta erotettava hierarkkinen eronteko havainnollistuu seuraavassa sitaatissa, jossa Lukios syyttää Onnetarta häpeämättömyydestä: ”Mutta miksi tässä vielä valittaisin Onnettaren säälimättömyyttä? Olihan hän ollut kyllin häpeämätön tehdäkseen minusta palvelijani ja hevoseni työ- ja tallikumppanin!”[10] (KA, 132.)

Tässä sosiaalista todellisuutta jäsentävässä selonteossaan Lukios osoittaa, että hänen identiteettinsä tukeutuu yhä ihmisenä nauttimaansa subjektipositioon. Hän syyttää myyttiseksi rakentuvaa Onnetarta säälimättömyydestä, koska tämä on sijoittanut hänen hierarkkisen asemansa aiempaa alemmaksi. Nyt Lukios joutuu tekemään työnsä entisen

[10] ”Sed quid ego pluribus de Fortunae scaevitate conqueror, [quam]quam nec istud puduit me cum meo famulo meoque vectore illo equo factum conservum atque coniugem?” (MM, Liber VII.iii.)

ihmispalvelijansa ja hevosensa kanssa sekä jakamaan asuinsijansa hevosensa kanssa. Lukios oikeuttaa sitaatissa alistussuhdetta ja konstruoi hierarkkista eroa itsensä sekä palvelijansa ja hevosensa välille. Merkityksellistäessään Onnettaren säälimättömäksi Lukios merkityksellistää itsensä parempaa ansaitsevaksi kuin hevosensa ja palvelijansa.

Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 97) nostavat esille Jonathan Potterin ja Margaret Wetherellin käsittelemiä ideologisia minuuksia, joilla on yhteiskunnan silmin merkittäviä funktioita ja joiden pohja voi rakentua alistamiselle. Erilaiset subjektipositiot voivat sekä riistää että tuottaa oikeuksia (mt., 87). Ihminen jäsentää toimintaansa subjektipositioihin rakentuvien identiteettien avulla, ja toisinaan subjektiposition kautta saatu identiteetti saa aikaan kokemuksen rajoittuneisuudesta ja oman hallintansa ulottumattomissa olemisesta (mt., 97). Siirryttyään ihmisestä ihmisen alistamaksi aasiksi Lukios on siirtynyt subjektista objektiksi, mikä tekee hänen liikkumavarastaan vielä subjektiposition kautta saatua roolia rajoittuneempaa. Lukioksen selonteosta käy ilmi, että hän kokee olemisensa rajoitetuksi, mutta konstruoidessaan itsensä parempaa ansaitsevaksi hän uusintaa hierarkkista suhdetta ja epäonnistuu empatian välittämisessä samankaltaisten kohtaloiden ikeessä olevia kohtaan.

Lukioksen etääntyvän diskurssin rinnalla on syytä tutkia, millaista ontologista maailmankuvaa teos kokonaisuudessaan välittää. Seuraavan sitaatin kohtauksessa Lukios on paennut paritustilannetta täysikuun valaisemalle meren rannalle, jossa hän kohtaa Isis-jumalattaren. Ennen Isiksen ilmestymistä Lukios rukoilee jumalatarta seuraavilla sanoilla:

> [--] minkä nimisenä, millaisin menoin, missä muodossa lieneekään lupa huutaa sinua avuksi: tule sinä nyt turvakseni äärimmäisessä tuskassani, vakaannuta onneni ennalleen, suo minulle lepoa ja rauhaa ylen paljon onnettomuutta koettuani. Riittäköot kärsimykseni, riittäköot jo kestetyt vaarat. Poista minusta nelijalkaisen elukan vihattava muoto, salli minun palata omaisteni luo, tee minusta jälleen Lucius. Mutta jos joku jumala leppymättä minua vainoaa, salli minun ainakin kuolla, ellen saa elää.[11] (KA, 236.)

[11] ”[--] quoquo nomine, quoquo ritu, quaqua facie te fas est invocare: tu meis iam nunc extremis aerumnis subsiste, tu fortunam collapsam adfirma, tu saevis exanclatis casibus pausam pacemque tribue; sit satis laborum, sit satis periculorum. Depelle quadripedis diram faciem, redde me conspectui meorum, redde me meo Lucio, ac si quod offensum numen inexorabili me saevitia premit, mori saltem liceat, si non licet vivere." (MM, Liber XI.ii.)

Lukios rukoilee myyttiseksi rakentuvaa jumalatarta joko palauttamaan hänet ihmiseksi tai tappamaan hänet. Sitaatista on hahmotettavissa, että aasin elämä on muodostunut hänelle niin sietämättömäksi, että hän mieluummin kuolee kuin jatkaa sitä. ”Poista minusta nelijalkaisen elukan vihattava muoto” on kirjoitettu alkuperäiskielellä muotoon: ”Depelle quadripedis diram faciem”, joka suomentuu suoremmin lauseeksi: ”Aja pois inhottavat nelijalkaisen kasvot”. Aasin nelijalkaisuus asettuu selonteossa hierarkkisesti vastakkain ihmisen kaksijalkaisuuden kanssa, mikä kuvastaa Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 28) mainitsemaa asioiden keskinäisiin merkityseroihin perustuvaa hierarkkista jaottelua. Lukios merkityksellistää sitaatissa aasin inhottavaksi ja etääntyy aasinhahmostaan toivomalla joko kuolemaa tai ihmishahmoisuutta. Jumalatar vastaa Lukioksen rukoukseen seuraavalla tavalla:

> ”Olen tullut luoksesi, Lucius”, hän sanoi, ”rukoustesi liikuttamana. Minä olen kaiken olevaisen äiti, kaikkien elementtien valtiatar, syntynyt aikojen alussa, jumalallisten voimien ylin ohjaaja, vainajien kuningatar, myös kuolemattomista ensimmäinen, kaikkien jumalien ja jumalattarien ainoa yhteinen ilmestys. Minun vihjauksiani tottelevat taivaan tähdet, meren terveelliset tuulet ja manalan kolkko hiljaisuus. Minun jumaluuttani palvotaan monin tavoin, erilaisin menoin, ja minua kunnioitetaan kaikkialla maailmassa useilla eri nimillä [--]” [12] (KA, 238.)

Lukiokselle myyttiseen merkitykseen leimautunut jumalatar legitimoi myyttisyytensä viitatessaan itseensä kaiken olevaisen äitinä. Hän puhuu itsestään myös muilla merkityksillä, jotka kielivät hänen kaikkivoipaisuudestaan ja jumalallisesta auktoriteetistaan. Isis jatkaa puhettaan antamalla Lukiokselle ohjeet, joiden myötä tämä muuttuu takaisin ihmiseksi: ”Luota minun tahtooni, työnnä epäröimättä väkijoukko syrjään, ja kun tulet ylipapin luo, ole suutelevinasi hänen kättänsä ja poimi ruusuja huulillasi, niin sinusta kirpoaa heti pois tämä aasin hahmo, eläimen, jota olen aina inhonnut enemmän kuin mitään muuta.”[13]

---

[12] "En adsum tuis commota, Luci, precibus, rerum naturae parens, elementorum omnium domina, saeculorum progenies initialis, summa numinum, regina manium, prima caelitum, deorum dearumque facies uniformis, quae caeli luminosa culmina, maris salubria flamina, inferum deplorata silentia nutibus meis dispenso: cuius numen unicum multiformi specie, ritu vario, nomine multiiugo totus veneratus orbis. Inde primigenii.” (MM, Liber XI.v.)

[13] ”Incunctanter ergo dimotis turbulis alacer continuare pompam mea volentia fretus et de proximo clementer velut manum sacerdotis osculabundus rosis decerptis pessimae mihique iam dudum detestabilis belvae istius corio te protinus exue.” (MM, Liber XI.v.)

Kaikkien olevaisten äiti ilmoittaa sitaatissa inhoavansa aasia. Vaikka Isis-jumalattaren aasivihalle on olemassa intertekstuaalisia syitä, ne eivät ole olennaisia tutkielmani tulkintaperspektiivin kannalta. Alkuperäiskielisessä tekstissä aasin inhottavuus on muotoiltu sanoilla: ”detestabilis belvae”, joka tarkoittaa inhottavaa petoa. Mikäli teoksessa kaikkivoipaiseen jumalallis-autoritääriseen merkitykseen leimautunut Isis-jumalatar inhoaa aasia, niin aasin inhottavuus rakentuu teoksessa ontologiseksi totuudeksi.

Isis-jumalattaren ilmestymistä seuraavana päivänä koittaa juhla, jossa Lukioksen on määrä muuttua takaisin ihmiseksi. Lukios kuvaa ihmiseksi muuttumistaan näillä sanoilla:

> Väkijoukko oli ihmeissään, papit ylistivät suuren jumalattaren valtaa, yöllisiä näkyjä täysin vastaavaa ihmettä, näin helposti tapahtunutta muodonvaihdostani. He kohottivat kätensä taivaaseen päin ja lausuivat kuuluvasti yhteen ääneen kiitoksensa jumalattaren minulle osoittamasta suuresta armosta.[14] (KA, 244.)

Ihmishahmoon muuttumisen hetki rakentuu yhteisön silmissä armon täyttämäksi. Yhteisön aasia koskeva katse rakentuu näkyväksi kohdassa, jossa ihmisjoukko lausuu kiitoksensa jumalattarelle tämän armollisuuden takia. Lukios on pelastunut inhottavaksi pedoksi merkityksellistetyltä muodolta.

Lopuksi analysoin *Kultaisen aasin* välittämää ontologiseksi rakentuvaa maailmankuvaa, jossa Onnetar saa vastakkaisia merkityksiä kuin Isis-jumalatar. Eräästä aiemmasta esille nostamastani sitaatista on käynyt ilmi, että Lukios on kuvaillut Onnetarta säälimättömäksi. Syy arvosteluille on se, että Onnetar on merkityksellistynyt Lukioksen kerronnassa syyksi hänen metamorfoosilleen. Teoksen lopussa metamorfoosin perimmäinen syy paljastuu, kun jumalallisen tiedon haltijaksi merkityksellistynyt Isiksen pappi lausuu Lukiokselle seuraavat sanat:

> [--] Ei jalosukuisuutesi, ei arvosi eikä mainio opillinen sivistyksesi voinut estää sinua nuoruuden hulluudessa eksymästä orjuuttaviin nautintoihin, ja niin sinä sait ankaran rangaistuksen onnettomasta uteliaisuudestasi. Mutta miten sokea Onnetar onkin

---

[14] ”Populi mirantur, religiosi venerantur tam evidentem maximi numinis potentiam et consimilem nocturnis imaginibus magnificentiam et facilitatem reformationis claraque et consona voce, caelo manus adtendentes, testantur tam inlustre deae beneficium.” (MM, Liber XI.xiii.)

> sinua kiduttanut mitä pahimmissa vaaroissa, hän on silti johdattanut sinut harkitsemattomalla ilkeydellään tähän uskonnon sinulle suomaan onnellisuuteen. [--] Mitä hyötyä olikaan säälimättömällä Onnettarella rosvoista, pedoista, orjuudesta, siitä, että hän pani sinut kulkemaan mitä vaikeimpia ja vaarallisimpia teitä ja piti sinua lakkaamattomassa kuolemanpelossa? Olet nyt tullut oikean Onnettaren hoiviin, et sokean vaan näkevän, joka valaisee kirkkaudellaan muitakin jumalia. Olkoon siis kasvojesi ilme iloisempi, valkoiseen pukuusi sointuva, ja lähde nyt käymään kanssamme tässä pelastavan jumalattaren juhlakulkueessa. Nähköot sen uskottomat, nähköot ja havaitkoot erehdyksensä, sanokoot: ”Katsokaa, tuossa kävelee Lucius, entisestä kurjuudestaan pelastuneena, suuren Isis-jumalattaren avulla kovan kohtalonsa voittaneena.”[15] (KA, 245.)

Lukioksen aasin hahmoon muuttuminen selittyy papin puheessa syyn ja seurauksen lakiin pohjautuvaksi; Lukioksen nautinnonhaluisuudesta on seurannut Onnettaren rangaistus. Tällaiseen syyn ja seurauksen lakiin pohjautuvan ajattelun voi kuitenkin katsoa olevan eettisesti ongelmallista, sillä sitä on mahdollista käyttää erilaisten alistettujen ryhmien kurjuuden legitimoimiseen. Alistavien rakenteiden uhriksi syntymisen tai ajautumisen selittäminen karmisella rangaistuksella antaa oikeutuksen sille, ettei olojen parantamisen eteen tarvitse yrittää tehdä mitään; pahantekijänhän on kärsittävä rangaistuksensa. Muuttuessaan takaisin ihmiseksi Lukios siirtyy väkivaltaisen kosketuksen alaisuudesta takaisin vapaan ihmismiehen kehoonsa. Lukios pelastuu, mutta maailma pysyy entisellään.

Lukioksen etääntyvän diskurssin selonteoista on huomattavissa, että eläytyvän diskurssin arvostelmista huolimatta hänen puheensa ei ole teoksen hegemonisen hyötydiskurssin suhteen transformatiivista. Tässä tapauksessa transformatiiviseksi puheeksi olisi voinut laskea esimerkiksi ihmisen alistamiselta vapaan, omiensa parissa elävän villiaasin elämän mahdollisuuden esilleottamisen ja tällaisen elämän hyväksi elämäksi merkityksellistämisen. Lukios kertoo eläytyvässä diskurssissa hyötydiskurssin alaisuudesta vapaan tilanteen tuoneen hänelle iloa, mutta merkityksellistäessään etääntyvässä diskurssissa itsensä hevosensa talli- ja

---

[15] ”Nec tibi natales ac ne dignitas quidem, vel ipsa, qua flores, usquam doctrina profuit, sed lubrico virentis aetatulae ad serviles delapsus voluptates curiositatis inprosperae sinistrum praemium reportasti. Sed utcumque Fortunae caecitas, dum te pessimis periculis discruciat, ad religiosam istam beatitudinem inprovida produxit malitia. [--] Quid latrones, quid ferae, quid servitium, quid asperrimorum itinerum ambages reciprocae, quid metus mortis cotidianae nefariae Fortunae profuit? In tutelam iam receptus es Fortunae, sed videntis, quae suae lucis splendore ceteros etiam deos illuminat. Sume iam vultum laetiorem candido isto habitu tuo congruentem, comitare pompam deae sospitatricis inovanti gradu. Videant inreligiosi, videant et errorem suum recognoscant: en ecce pristinis aerumnis absolutus Isidis magnae providentia gaudens Lucius de sua Fortuna triumphat.” (MM, Liber XI.xv.)

työkumppanina olemista parempaa ansaitsevaksi ihmiseksi Lukios legitimoi hyötydiskurssia. Tämän selonteon voi nähdä tilanteen huomioiden ristiriitaisena, sillä Lukios uusintaa tällaisella puheella funktionaalisesti samaa eriarvoisuutta, jonka mukaista toimintaa hän vastustaa eläytyvän diskurssin työvastaisuudellaan.

Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016, 51) mukaan yksittäisen ihmisen kielenkäyttöön liittyvä vaihtelu ei johdu epäjohdonmukaisuudesta, vaan siitä, että ihminen tuottaa kielenkäytön avulla erilaisia funktioita. Lukioksen eläytyvän puheen voi katsoa tuottavan eläimen huonoon kohteluun puuttuvia funktioita. Etääntyvä puhe tuottaa puolestaan hierarkkisen suhteen uusintamista palvelevia funktioita. Eläytyvän diskurssin vapaus- ja työvastaisuuspuhetta on mahdollista tarkastella hyötydiskurssin ulkopuolisia mahdollisuuksia raottavana puhetekona. Lukioksen selonteot eivät ei kuitenkaan yllä transformatiivisuuden tasolle, sillä Lukios osoittaa hierarkkisella puheellaan haluavansa säilyttää hierarkian ja paeta itse sen korkeampaan päätyyn.

5 Lopuksi

Olen tarkastellut tutkielmassani kriittisen diskurssianalyysin metodilla Apuleiuksen *Kultaisen aasin* kertojan selontekoja aasina olemisen vaiheestaan. Olen hahmottanut Lukioksen selontekojen lisäksi teoksen aasia koskevaa ontologista maailmankuvaa teoksessa esiintyvän Isis-jumalattaren ja hänen pappinsa selontekojen tarkastelun kautta. Nimesin teoksen aasia koskevan hegemonisen diskurssin hyötydiskurssiksi, sillä aasin arvioimista hyödyn tai hyödyttömyyden kautta voi kuvailla teoksen aasia koskevan yhteisöllisen katseen yleismääritelmäksi. Etsin Lukioksen puheesta diskursseja aasin kärsimykseen eläytymisen ja aasista etääntymisen tarkastelun kautta ja löysin siten teoksesta eläytyvän ja etääntyvän diskurssin.

Tutkielmaani motivoi kokemus siitä, että ekokriisin syventyessä meidän olisi asetuttava vastustamaan antroposentristä maailmankuvaa, jonka silmin maailma ja muunlajiset eläimet on annettu ihmiselle vapaasti käytettäväksi. Ihminen on kyennyt älyään käyttämällä saavutuksiin, joihin muut eläimet eivät ole pystyneet, mutta sama äly on ajanut ihmisen etääntymään perustavanlaatuisimmista olemisen tiloista, jotka mahdollistavat toisen kokemuksen näkemisen ja tuntemisen. Ihminen kykenee rationalisoimalla luomaan diskursiivisia maailmoja, joiden hierarkkisilla ajatusmalleilla hän voi oikeuttaa muunlajisten eläinten hyväksikäyttöä. Ihminen pystyy älyllään myös pakenemaan tätä kärsimyksen maailmaa diskursiivisiin maailmoihin, joissa muu luonto ja muunlajisten intressit nähdään toissijaisina ja joissa diskursiivisten maailmojen ulkopuolelta tulevat signaalit sivuutetaan merkityksettöminä.

Lukioksen selontekojen diskurssianalyyttinen tarkastelu toi havaittavaksi jyrkän kontrastin Lukioksen ruumiin ja mielen maailman kokemuksellisuuden ja häneen kohdistetun hegemonisen hyötydiskurssin välillä. Diskurssianalyyttisella otteella oli mahdollista havainnollistaa kehoa pätevänä tiedonlähteenä alistavan diskurssin kärsimystä tuottavan luonteen tarkastelussa. Teoksen loppuratkaisun hahmottaminen ontologisen konstruktivismin kautta auttoi teoksen näennäisonnellisen lopun havainnollistamisessa.

Edeltävien seikkojen myötä ehdotan, että suhtautuisimme etääntyvään diskurssiimme kriittisesti ja pyrkisimme hyötydiskurssin alaisiksi asemoitujen eläinten kärsimykseen nähden eläytyvän asenteen omaksumiseen. *Kultaisen aasin* Lukios pelastui aasin kohtalolta, mutta maailma jäi ennalleen, ja miltei 2000 vuotta vanhan teoksen havainnollistama eettinen ongelma leijuu yhä ihmiskunnan yllä. Ekokriisi viestii, että olemme epäonnistuneet muuhun luontoon kunnioittavalla tavalla suhtautumisessa, ja tämä näköalaton hybris on alkanut uhata myös oman lajimme elämää.

Lopuksi palaan Martin Buberin (1993) teoriaan, jonka mukaan minän ja sinän välinen suhde voi olla joko käyttämiseen, määrittelyyn, rajaamiseen, esineellistämiseen, omistukseen ja hyötyyn perustuva ”Minä-Se”-suhde tai avoimelle ja ennakoimattomalle kohtaamiselle perustuva ”Minä-Sinä”-suhde. Koen, että avoimuus on asennoitumista, josta käsin ihminen kykenee arvioimaan kriittisesti merkitsijän suvereniteettia, mikä puolestaan on edellytys syvemmän yhteyden syntymiselle. Toivonkin, että tutkielmani on osallistunut keskusteluun kielenkäytön osuudesta saman yhteyden ylläpitämiseen ja kadottamiseen.

Lähteet

Kohdeteksti

Apuleius [= Lucius Apuleius] 1957. *Kultainen aasi* [=KA]. (*Metamorphoses*, n.166–177.) Suom. J.A. Hollo. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Apuleius [= Lucius Apuleius Madaurensis] 2013/n.166–177. *Metamorphoses – Asinus aureus.* Milton Keynes: Jiahu books.

Tutkimuskirjallisuus

Azaza, Mohamed, Lídia Colominas 2020. The Roman Introduction and Exportation of Animals Into Tunisia: Linking Archaeozoology with Textual and Iconographic Evidence. *Journal of Archaeological Science: Reports* (29), 102076.

Buber, Martin 1993*. Minä ja sinä. (Ich und Du*, 1923.) Suom. Jukka Pietilä. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Castrén, Paavo 2011. *Uusi antiikin historia*. Helsinki: Otava.

Elintarviketurvallisuusvirasto Evira 2014. Sika – eläinsuojelulainsäädäntöä koottuna. Helsinki: Elintarviketurvallisuusviraston julkaisuja.

Faure, Eric, Andrew C. Kitchener 2009. An Archaeological and Historical Review of the Relationships between Felids and People. *Anthrozoös* 22(3), 221–238.

Foucault Michel 1981. The Order of Discourse. Inaugural Lecture at the Collége de France, given 2th December 1970. *Untying the Text: A Post-Structuralist Reader*. Toim. Robert Young. Boston: Routledge & Kenan Paul Ltd, 51-78.

Garrard, Greg 2012. *Ecocriticism.* New York: Routledge.

He, Liyan, Priscila Martins, Joris Huguenin, Thi-Nhu-Ngoc Van, Taciana Manso, Therese Galindo, Flavien Gregoire, Lise Catherinot, Franck Molina 2019. Simple, Sensitive and Robust Chicken Specific Sexing Assays, Compliant with Large Scale Analysis. *PloS one* 14(3), e0213033–e0213033.

Hollo, J.A. 1957. Johdanto. Apuleius: *Kultainen aasi*. Suomentanut, johdannon ja selitykset kirjoittanut J.A. Hollo. Helsinki: Tammi, v–xii.

Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen 2016. *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

Kniess, Johannes 2019. Bentham on Animal Welfare. *British Journal for the History of Philosophy* 27(3), 556–557.

Kotimaisten kielten keskus 2019. Sanapoimintoja vuodelta 2019. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen sanakirjojen esittelyt ja pääsy verkkosanakirjoihin.

Lappalainen, Elina 2012. *Syötäväksi kasvatetut.* Jyväskylä: Atena.

Petitjean, Maxime 2014. Classicism, Barbarism and Roman Warfare: The Figure of the Cavalryman in the Late Roman Empire. *Antiquité tardive* (22), 255–262.

Pharr, Clyde, Theresa Sherrer Davidson, Mary Brown Pharr 2001. *The Theodosian Code and Novels, and the Sirmondian Constitutions.* New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd.

Potthast, Thomas, Simon Meisch 2012. *Climate Change and Sustainable Development: Ethical Perspectives on Land Use and Food Production.* Tübingen: Wageningen Academic Publishers.

Rives, James B. 2019. Sacrifice and 'religion': Modeling Religious Change in the Roman Empire. *Religions* 10(1), 1–15.

Saussure, Ferdinand de, Charles Bally, Albert Sechehaye, Albert Riedlinger 2014/1916. *Yleisen kielitieteen kurssi.* Suom. Nuopponen, Tommi. Tampere: Vastapaino.

Singer, Peter 1991. *Oikeutta eläimille: eläinten vapautuksen filosofiaa (Animal Liberation* 1975/1990). Suom. Tengwall, Helena & Elisa Aaltola. Helsinki: Eläinsuojeluliitto Animalia.

Stibbe, Arran 2001. Language, Power and the Social Construction of Animals. *Society & Animals* 9(2), 145–161.

Valenzuela-Lamas, Silvia, Umberto Albarella 2017. Animal Husbandry Across the Western Roman Empire: Changes and Continuities. *European Journal of Archeology* 20(3), 402–415.